

6 OBZOR 12. SJEČNJA 2013.

**Kritičarima dodjele
Nobelove nagrade
Europskoj uniji treba
dati nedovoljan iz
povijesti. Pa na tlu
EU već pola stoljeća
nije bilo ratova**

Politika / Intervju

ŽMEGAČ

**HRVATSKA JE POZNATA KAO
ZEMLJA, MANJE KAO DRŽAVA,
POLITIKA NE ZANIMA NIKOGA**

NEZNANJE ILI OPTUŽNICA Neki republikanci u SAD-u smatraju europsko

RAZGOVARAO: BRANIMIR POFUK/VLM

SNIMIO: DAVOR PUKLAVEC/PIXSELL

Premda se ne služi ni računalom, ni internetom, ni mobitelom, Viktor Žmegač u svom pisanju pokazuje da ima savršen uvid i u pojave i način komuniciranja u virtualnom svijetu i njegovim "blogosferama". Ali trajne vrijednosti, kako one kojima se on bavi tako i one koje stvara, i dalje mirno i neokrznuo počivaju na policama biblioteka. Knjige Viktora Žmegača koje su napisane na njemačkom, uključujući i "Povijest njemačke književnosti", standardna su literatura na germanistici mnogih sveučilišta u svijetu, a osobito u Njemačkoj, Austriji i Italiji, gdje su neke prevedene i na talijanski. Isto vrijedi i za Poljsku, Veliku Britaniju, SAD i Japan. Ime Viktora Žmegača na taj je način već odavno jedna od legitimacija Hrvatske u svijetu, a osobito u Europi, kojoj je ovaj veliki erudit posvetio svoju posljednju knjigu. Riječ je o najnovijoj zbirci eseja koju je u posljednjim danima 2012. godine objavio zagrebački Profil pod naslovom "Europski duh". Na naslovnoj stranici knjige također piše: "Jedan od najznačajnijih hrvatskih intelektualaca o Europi, njezinim suprotnostima i vizijama". Ta je knjiga bila povod ovom razgovoru.

:: Među devetnaest eseja uvrštenih u knjigu "Europski duh", vjerojatno posljednji napisani tekst onaj je o reakcijama na Nobelovu nagradu za mir dodijelenu Europskoj uniji. Je li ispravan moj dojam da ste taj tekst napisali u dahu, i to u ljutnji na neznanje koje vas okružuje?

Jesam. Nesnosna su prigupa prigovaranja poput onoga da Europska unija nije zaslužila nagradu jer je ona među najvećim izvoznicima vojne opreme. Utopijski pogled na mir morao bi se temeljiti na općem, dosljednom ukidanju vojnih potencijala i zabrani proizvodnje oružja. Besmisleno je od Unije zahtijevati mirovnu askezu ako drugi veliki, još veći proizvođači oružja ulažu u svoju produkciju još više energije.

Što je sa Sjedinjenim Američkim Državama, s Kinom, s Rusijom? Američkom je predsjedniku dodijeljena Nobelova nagrada za mir. Je li poslije toga uslijedio embargo na izvoz oružja? Uostalom, države se ne mogu složiti ni o odricanju kad je riječ o zagađivanju zraka. U Europi na tlu Unije već više od pola stoljeća nije bilo ratova, a to je doista činjenica koja mora izazvati ushit - s obzirom na to da je između Prvog i Drugog svjetskog rata prošlo samo dvadesetak godina. Kritičarima nedovoljan iz povijesti.

:: Koliko je objavljivanje vaših zapisa, koji su nastajali tijekom 2011. i 2012., bilo motivirano političkom činjenicom izvjesnog (barem se nadamo) ulaska Hrvatske u EU?

Ne mogu zamisliti intelektualca kojemu taj događaj nije stalni sadržaj svijesti. Ne radi se, dakako, samo o našem ulasku nego i o velikom, povijesno još nesagledivom pokušaju da se naš kontinent strukturira drukčije nego u cijeloj njegovoj dosadašnjoj povijesti. Budući da znanja iz povijesti (unatoč internetu, a možda baš zbog njega) nazaduju, većina Europljana vjerojatno nije ni svjesna da je riječ o golemom projektu

||

Najviše ohrabruje spoznaja da je mladim generacijama sadašnje stanje u Europi nešto što je samo po sebi razumljivo. To su otvorene granice, sloboda kretanja, svijest o zajedničkoj kulturi, socijalni sustavi kakvih ima samo u Europi

||

Europska unija je veliki, povijesno još nesagledivi pokušaj da se naš kontinent strukturira drukčije nego u cijeloj njegovoj dosadašnjoj povijesti. Budući da znanja iz povijesti (unatoč internetu, a možda baš zbog njega) nazaduju, većina Europljana vjerojatno nije ni svjesna da je riječ o golemom projektu

zalnosti posvećeni su središnji eseji moje knjige.

:: Na kraju 2012. i na početku 2013., kada se svi mediji bave rezimiranjima i predviđanjima, u Hrvatskoj ulazak u Europsku uniju gotovo da i nije spomenut, a pogotovo ne kao barem jedna svijetla točka na inače prilično tmurnom obzoru. Kako to tumačite?

Staro je psihološko iskustvo da u ljudima suočenima s novim situacijama ima više straha nego nade. To je udjel magije nepoznatoga. A drugo je praznovjerje sadržano u ponašanju javnosti, koja je radije suzdržana, da ne bi nešto "urekla". Treći je faktor stvaran: jedni mobiliziraju svoj optimizam, drugi pak svoj pesimizam. Međutim, ni jedna strana ne zna jesu li sve ratifikacije zajamčene.

:: S druge strane, koliko često susrećete Hrvatsku kao temu u stranim medijima i raspravama, osobito u Njemačkoj, koju osobito pomno pratite?

Odgovor na vaše pitanje ovisi o tome što se smatra pozornosti usmjerenom prema Hrvatskoj. Navikli smo na povremenu turističku propagandu. No ugodno me iznenadilo koliko je u Njemačkoj i Francuskoj bilo televizijskih emisija o hrvatskim krajoletima i našoj kulturnoj povijesti, osobito u prošle tri godine. Njemački i austrijski reporteri nisu se ograničili na slaganje popularnih slikovnica, nego su obišli i manje poznate hrvatske krajeve. Ukratko, Hrvatska je poznata kao zemlja, a mnogo manje kao država. Politika jedva koga zanima, čak ni skandali. Razumljivo je da se medijska pozornost koncentrirala na države o kojima ovisi budućnost Europske unije, u dobru ili zlu.

:: Koliko je današnja Europa, njezino stanovništvo i njezine političke elite i institucije, danas svjesna svog identiteta i duha utemeljenog u kulturi, o čemu vi pišete?

Postoji službeni, protokolarni pogled na stvari, i onaj drugi, neslužbeni, koji često sumnjičavo važe dobitke i gubitke. Pojedini političari, gotovo u svim državama Unije, boje se gubitka suvereniteta. Trebali bi imati na umu, i oni i svi drugi, da u povijesti ne postoji napredak bez gubitaka ili rizika. Ne možemo imate velike prednosti tehničke civilizacije i u isti mah imati čist zrak kao u renesansnim pastoralama. Modelativan primjer: ili auto ili zdrava priroda. No posve sam siguran da bi se korisnici civilizacije, upitani kako misle riješiti dvojbu, opredijelili za način života kojemu je simbol auto. Naposljetku, takva je odluka, unatoč

NE SLUŽI SE NI RAČUNALOM, NI INTERNETOM, NI MOBITELOM

Usprkos tome taj veliki erudit već je odavno jedna od legitimacija Hrvatske u svijetu, a pogotovo u Europi

golemim rizicima, jedino realna, jer cijela povijest potvrđuje da su procesi nepovratni. S obzirom na novu političku stvarnost u Europi, najviše ohrabruje spoznaja da je mladim generacijama sadašnje stanje nešto što je samo po sebi razumljivo.

To su otvorene granice, sloboda kretanja, svijest o zajedničkoj kulturi, socijalni sustavi kakvih ima samo u Europi. Neki republikanci u SAD-u smatraju europsko "socijalno tržišno gospodarstvo" oblikom vješto kamufliranog komunizma. Svi obrazovani građani Europe imaju i te kako razloga da budu ponosni na te tekovine. Krize i nezaposlenost u nekim zemljama nisu protuargument. Visok civilizacijski standard današnjice na našem kontinentu pomaže da se i ne daće lakše podnose nego prije. Tko smatra da po svaku cijenu mora zanovijetati, tomu preporučujem boravak u Africi, ali bez luksuznog putnog aranžmana.

:: Polje vaše stručnosti u prvom su redu kultura i jezik pa i ne očekujemo ekonomske ekspertize. Ali, ipak, vidite li neki paralelizam ili možda čak i uzročno-posljedičnu vezu između inflacije jezika i riječi, o kojoj pišete, i prenapuhanih finansijskih balona čije se prsnuće predstavlja kao stalna i najveća prijetnja civilizaciji koju baštinimo i u kojoj živimo?

Ovdje je kompetentna sociološka lingvistika. U pravu ste, takva veza postoji. Poznato je iz iskustva da verbalan čin može izazvati finansijske potrese. Rejting-agencije dobro znaju kakve posljedice mogu imati jezični ili parajezični znakovi. Živimo u paradoksalno doba: što je komunikacija, zbog elektroničkih medija, apstraktnija, to je moderna magija riječi veća. Danas je lako zamisliti imetak koji nema realnu, radom stvorenu egzistenciju, nego samo virtualnu, a virtualnost je oduvijek bila domena znakovnih sustava. U isti mah svjedoci smo značenjske komercijalizacije jezika. Da trgovci nešto prodaju, to je prastara praksa. Ali da političari u javnim raspravama kažu da se neka politička zamisao "ne može prodati", to jest da se u nju ne može uvjeriti birače, to je novo. Ako pak birači kimnu glavom, stvar je dobro "prodana". Opća metafora je komercijalna, kao da se radi o strojcama, papagajima, zubnoj pasti ili avionima.

:: Jedan od opsežnijih eseja u knjizi, onaj pod naslovom "Veliki prethodnik" posvetili ste genijalnom dramatičaru Georgu Büchneru, koji je gotovo za cijelo stoljeće anticipirao umjetničke pravce i misaona kretanja. Redoviti ste posjetitelj zagrebačkih kazališta. Pronalazite li još uvijek na tim mjestima inspiraciju, svježinu duha, analizu i nove poglede na društvo?

Dobar je znak naše kazališne kulture što se ona redovito vraća Büchneru, doduše samo njegovoj prvoj drami "Dantonova smrt". Prošloga je ljeta prikazana u Dubrovniku. Kako, to je druga priča, dugačka. Američki dramatičar Thornton Wilder rekao je jednom da je u cijelom devetnaestom stoljeću postojao samo jedan doista originalan dramatičar - Büchner. Prateći zagrebačku kazališnu produkciju, uspoređujem je s njemačkom i austrijskom. Govorim općenito, ne samo o Büchneru. Možemo vidjeti, svuda, izvrsne inovativne interpretacije, ali prečesto deprimira teror takozvanog redateljskog kazališta, u kojemu je autor komada samo nužno zlo. Rutinske inovacije (Ofelija s

Knjiga "Europski duh" zbirka je od dvanaest eseja objavljena krajem 2012.

'socijalno tržišno gospodarstvo' oblikom vješto kamufliranog komunizma

HAZU Stara europska ustanova s velikim simboličkim značenjem

PODCJENJIVANJE HRVATSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI POSLJEDICA JE PRIMITIVNE NEOBAVIJEŠTENOSTI

brkovima, Hamlet kao barmen koji miješa koktele za Jamesa Bonda) smiješne su zato što već četrdesetak i više godina modificiraju iste gegove. Golišave antičke junake vidio sam u njemačkim avangardnim teatrima već potkraj šezdesetih godina prošlog stoljeća. Duh šezdesetosmaša pokrenuo je tada stvari na način koji se mentalnoj provinciji još uvijek smatra "posljednjim krikom" iako nisu krik, a na žalost, ni posljednji. Nad svakim redateljskim pultom lebdi nevidljiv natpis – "Već videno".

:: Posljednji smo put s vama razgovarali prije godinu dana u povodu vašeg primanja u članstvo Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Je li i koliko članstvo u HAZU obogatilo ili na bilo koji drugi način utjecalo na vaš život i rad? Kakav je sada vaš pogled iznutra na tu ustanovu?

Akademije, stare europske ustanove s velikim simboličkim značenjem, nemaju uvijek lak položaj. Jedni od njih očekuju velik regulativni utjecaj u društvu, drugi ih podcjenjuju. Podcjenjivanje je posljedica primitivne neobaviještenosti. Samo upućeni ljudi znadu da većina članova HAZU mnogo publicira, na području znanosti i književnosti. Čak i neke vrlo popularne knjige potječu iz pera akademika. Ekskluzivnost nije biljeg Akademije, pogotovo otkad joj je na čelu novi predsjednik, akademik Zvonko Kusić, koji se uspješno zalaze za to da se vrata ustanove široko otvore javnosti. Akademija je skupa, kažu neki. Treba zabilježiti bar jednu stavku. Neka se usporede izdaci za nagrade (koje akademikima omogućavaju stvaralački rad) s izdacima za ručkove i večere ne koje pozivaju razne agencije i srodne ustanove. Nalazi bi bili zanimljivi. Knjige s jedne strane, janjetina s druge.

:: Već u uvodnom tekstu knjige, u "Eseju o neobičnom kontinentu", vi kao jednu od europskih tekovina predstavljate i samu dijalektiku objektivnog razmišljanja. Vi Europi, kao ishodištu današnje globalne civilizacije, podjednako pripisujete i zasluge za sve dobro, kao i pogreške čije su posljedice u svijetu tako-

Akademija je skupa, kažu neki. Neka se usporede izdaci za rad akademika s izdacima za ručkove i večere. Nalazi bi bili zanimljivi. Knjige s jedne strane, janjetina s druge

Današnji je svijet posve nezamisliv bez našeg kontinenta. U tom su smislu svi krajevi svijeta europocentrični jer je jedino europska kultura univerzalna

Duh 68-osmaša pokrenuo je stvari na način koji se mentalnoj provinciji još uvijek smatra "posljednjim krikom". Nad svakim redateljskim pultom lebdi nevidljiv natpis – "već videno"

der i danas prisutne. Koliko je takav objektivni i analitički duh i danas prisutan ili prevladavajući u javnom diskursu?

U Europi, a osobito u nekim velikim zemljama, širi se posljednjih desetljeća protuslovni duh samozatajnosti. Europljani ne smiju hvaliti svoj kontinent i svoju kulturu, samo da se ne bi "netko" uvrijedio. Takozvana politička korektnost (koja ponekad nije odviše razumna) u sve se pača. U svojoj knjizi raspravljam o tome da je korektnost u ovom slučaju zakrabiljena neistina. I to gruba. Razumije se da i drugi kontinenti imaju vrijedne tradicije, pa bi netko mogao reći da su svjetskoj kulturi svi pridonijeli podjednako. Ali upravo to nije točno. Danas bi svako dijete moralo znati (dakako i na drugim kontinentima) da je svijet već od davnih vremena europocentričan: bez specifično europskih tekovina individualizma, političke slobode, moderne kritičke znanosti, individualističke umjetnosti, socijalne skrbi i mnogih drugih kategorija velik dio suvremenog svijeta bio bi posve nezamisliv. Odatle dolaze pronalasci za tehničku proizvodnju u velikim azijskim zemljama? I u civilizacijskom pogledu odrekli su se Kina i Japan mnogih navika i ugledali se u Europu. Tekovina ljudskih prava proizašla je posredno iz kršćanstva, a neposredno iz europske prosvjetiteljske filozofije i politologije. Gotovo su se sve znanstvene discipline, od teorijske fizike do sociologije i lingvistike, razvile u Europi. Europski se pisci u bezbrojnim prijevodima čitaju u cijelom svijetu i postali su uzori u Americi i Aziji. Tko kaže "teorija relativnosti", govori o Europi; tko u svijetu kaže "Bach, Mozart, Beethoven", klanja se Europi. Tko čita knjige, mora se sjetiti Gutenberga. Europa je prisutna u svim teorijama demokracije, u temeljima moderne tehnike, komunikacije, prometa, medicine. A gdje su počeci filma? Ukratko, današnji je svijet posve nezamisliv bez našeg kontinenta. U tom su smislu svi krajevi svijeta europocentrični jer je jedino europska kultura univerzalna.

Svijet je odavno europocentričan